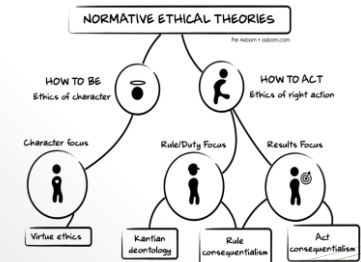

Uloga i značaj etičkih teorija – normativne etičke teorije

MR DRAGANA ČIROVIĆ

Tradicionalne etičke teorije

- Konsekvencijalističke – teorije koje naglašavaju moralnost posledica radnji;
- Deontološke – teorije koje naglašavaju moralnost motiva donosioca odluke;

Konsekvencijalističke etičke teorije

- Temelj analize dobrog i lošeg čine posledice određene odluke /aktivnost
- Dva pravca:
 - 1) Egoizam
 - 2) Utilitarizam

Egoizam

- Prema ovoj teoriji aktivnost je moralna ako je produkt slobodne volje donosioca odluke sprovedena u cilju obezbijedivanja njegove kratkoročne ili dugoročne koristi.
- Pojedinaac ima ograničen potencijal za sagledavanje posledica svojih odluka
- Ispravno je ono što je najbolje za pojedinca
- Svako slijedi svoj interes
- Nevidljiva ruka tržišta – Adam Smit
- **Moralna osoba nije sebična – osjetljiva je na potrebe i probleme drugih.**

Egoizam

- Kritika – ispunjavanje trenutnih (kratkoročnih) želja pojedinca ne mora uvijek biti najbolje za njega
- Pijani student vs vrijedni student?
- Odbrana – svaka akcija pojedinca koja je proizvod njegovih želja i slobodne volje nema istu vrijednost
- Neki oblici ponašanja ipak su bolji od drugih

Utilitarizam

- Teorija koja smatra da je neka radnja ispravna ako proizvodi, ili teži da proizvodi, najveću mjeru/količinu dobra za najveći broj ljudi na koje ta radnja utiče.
- Ako nije tako – radnja je pogrešna
- Zansovana na uobičajenom načinu ponašanja
- Sistematizuje i čini izričitim ono što većina nas intuitivno uzima u obzir prilikom moralnog rasuđivanja u svakodnevnom životu.
- Naročito popularna u anglosaksonskom svijetu u 18 i 19 vijeku.

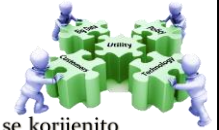
Utilitarizam

- Radnje nisu dobre ili loše same po sebi
- One poprimaju moralnu vrijednost tek kada se posmatraju združeno sa dejstvom koje za njima slijedi
- Ali šta ima vrijednost??
- Firme teže da stvore novac. Da li je novac vrijednost?
- U središtu vrijednosti je čovjek!

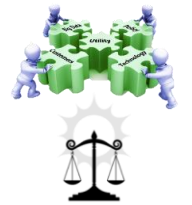
Utilitarizam

- Kako da predvidimo i ocijenimo posledice koje se korijenito razlikuju jedne od drugih?
- Hedonistički utilitarizam – osnovne vrijednosti su zadovoljstvo i bol
- Sve što ljudi žele može se svesti na zadovoljstvo
- Sve što ljudi ne žele može se svesti na bol

Utilitarizam

- Zadovoljstvo može varirati po kakvoći i jačini
- Otuda je sreća mjera dobrog – eudemonistički utilitarizam
- Idealistički utilitarizam – ono što se mora računati nisu zadovoljstvo ili sreća, već sva suštinski vrijedna dobra (prijateljstvo, saznanje...)

UTILITARIANISM

"Nature has placed mankind under the governance of two sovereign masters, pain and pleasure. It is for them alone to point out what we ought to do, as well as to determine what we shall do."
- Jeremy Bentham

Utilitarizam – postupak analize

1. Odrediti radnju koja će se vrednovati
2. Identifikovati sve ljude na koje radnja posredno i neposredno utiče
3. Razmotriti da li postoji neki dominantan, očigledan razlog koji ima toliku važnost da nadmašuje sve druge razloge
4. Specifikovati sve dobre i loše posledice po one ljude koji su neposredno izloženi njenom uticaju, onoliko daleko (unaprijed) koliko izgleda prikladno
5. Izvagati sve dobre naspram loših rezultata, imajući u vidu njihovo trajanje, kvantitet, bliskost i njihovu relativnu važnost

Utilitarizam – postupak analize

6. Ukoliko je potrebno, sličnu analizu izvesti i za one na koje radnja posredno utiče, kao i na društvo u cjelini
7. Sabrati sve dobre i loše posledice. Ako radnja donosi više dobra nego zla – moralno je ispravna
8. Razmotriti da li postoje druge opcije, osim prostog izvođenja ili neizvođenja date radnje. Ako postoje, navedenu analizu izvesti za svaku od njih
9. Uporediti rezultate svake od mogućih radnji, te odabrati onu koja stvara najviše dobra za najveći broj ljudi.

Utilitarizam – čin vs pravilo

UTILITARIZAM ČINA:

- Svaku radnju ponaosob treba podvrgnuti moralnom razmatranju jer je svaka situacija specifična.

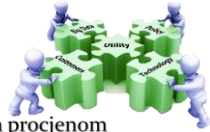
UTILITARIZAM PRAVILA:

- Korisnost se primijenjuje na klase radnji koristeći se prethodnim iskustvom ljudskog roda, a ne na svaku radnju pojedinačno.

ACT VS RULE UTILITARISM	
Act and rule utilitarianism are both forms of utilitarianism, an approach to morality that states an action is right if it produces the greatest good for the greatest number of people.	
ACT UTILITARISM	RULE UTILITARISM
Act utilitarianism focuses on the consequences of individual actions and assesses them based on their expected utility or benefit. It evaluates actions separately, considering each one in terms of its effect on happiness or pleasure. Act utilitarianism means an act may be considered morally right even if it violates traditional notions of justice or individual rights.	Rule utilitarianism considers larger sets of actions rather than just individual acts. It looks at how certain rules or norms can maximize utility for society when followed by everyone. This approach considers justice and individual rights, as it promotes rules that benefit everyone in the long run without disadvantaging certain groups more than others.

Utilitarizam - zamjerke

- Ocjena zadovoljstva i bola određena subjektivnom procjenom
- Niko nema vremena da računa sve potencijalne posledice
- Ne možemo u potpunosti sagledati dejstvo nijedne radnje
- Da li, prilikom razmatranja određene aktivnosti, treba staviti naglasak na ukupnu količinu dobra ili na broj ljudi kojima data aktivnost čini dobro?
- Nebogougodan sistem jer naglašava korisnost, a ne Božije zapovijesti

Etika dužnosti

- Zasnovana na Judeo-Hrišćanskoj teoriji morala (predstavnik – Immanuel Kant – kategorički imperativ)
- Da li je neka radnja dobra ili loša ne zavisi od posledica koje stvara
- Moralnost je pitanje spoljašnjih, apstraktnih i nepromijenljivih principa kojih ljudi treba da se pridržavaju
- Oličenje u tri maksime:
 - 1) Konzistentnost – moralna je za sve ljude i situacije (svako može da primijeni dati postupak; primjer – npr. laž vs istina)
 - 2) Ljudsko dostojanstvo: ljudsko biće kao cilj, nikako kao sredstvo
 - 3) Univerzalnost – proizilazi iz autonomije ljudi i njihovog moralnog i racionalnog rasuđivanja – da li je radnja moralna posmatrano sa aspekta bilo kojeg čovjeka (NewYork Times)

Etika dužnosti - kritike

- Neizvjestan ishod – ne uzima u obzir posledice
- Kompleksnost – previše je apstraktna
- Ljudi se ne ponašaju uvijek racionalno, te otuda ne mogu ni racionalno rasuđivati šta je moralno a šta ne, bez „upliva“ subjektivnosti

SLUČAJ PROIZVOĐAČA IGRAČAKA IZ TAJLANDA – Egoizam vs Utilitarizam vs Etika dužnosti

SLUČAJ PROIZVOĐAČA IGRAČAKA IZ TAJLANDA – primjena Utilitarizma

	Varijanta 1: potpisati ugovor		Varijanta 2: odustati od ugovora	
	Zadovoljstvo / dobre posljedice	Bol / loše posljedice	Zadovoljstvo / dobre posljedice	Bol / loše posljedice
Menadžer	Uspjeh; bonus	Griza savjesti	Mirna savijest	Propuštanje prilike za dobar posao
Tajlandski dobavljač	Ugovor korisan za posao			Propuštanje prilike za dobar posao; trošak traganja za novim kupcem;
Roditelji	Siguran dohodak za održavanje porodice			Potraga za dodatnim izvorima prihoda;
Djeca	Osjećaj da doprinose; radost zbog "odobravanja" roditelja	Ograničena mogućnost napretka u životu; izostanak školskog obrazovanja;	Nema teškog rada; mogućnost za školovanje i igru;	Opasnost od potencijalne prinude da rade drugi, teži posao;
Baka	Porodica može da je finansijski izdržava;			Gubitak finansijske podrške od strane porodice;

Odluka: potpisati ugovor

SLUČAJ PROIZVOĐAČA IGRAČAKA IZ TAJLANDA – primjena Etike dužnosti

- Prema maksimi 1: menadžer bi vjerovatno bilo neugodno primijeniti istu radnu praksu i upotrebu dječijeg rada u okviru svoje porodice;
- Prema maksimi 2: upitno je da li su djeca svojevrijedno pristala na rad; da li su dovoljno svjesna da donesu takvu odluku; rad nije u njihovom najboljem interesu;
- Prema maksimi 3: menadžer bi se vjerovatno osjećao neugodno kada bi njegova porodica i prijatelji saznali za poslovni dogovor i eksploataciju djece kao radne snage.

Odluka: odustati od potpisivanja ugovora

Etika prava i pravde

- Zasnovana na postojanju tzv. „prirodnih prava“, u savremenom dobu poznatija kao ljudska prava (pravo na život, obrzovanje, slobodu izražavanja itd.)
- „Moralna prava su značajni, normativni, opravdani zahtjevi ili ovlašćenja svakog pojedinca, koji treba da budu poštovani i zaštićeni prilikom sprovođenja bilo koje aktivnosti.“
- Prava i obaveze su dvije strane istog novčića

Etika prava i pravde

- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima – UN
- Temeljna prava EU
- Principi etike prava i pravde razvijani u različitim oblastima političkog, ekonomskog i društvenog života, vodeći do onoga što danas podrazumijevamo pod pojmom „modernog“ i „slobodnog“ građanina.

Etika prava i pravde

- Ne daje dovoljno jasne smjernice za svakodnevne aktivnosti i probleme, naročito poslovne
- Koja je pravična zarada za zaposlene, investitore i ostale stejkholdere?
- Kako uravnotežiti interese i zahtjeve zaposlenih, stejkholdera i lokalne zajednice prilikom realizacije projekata koji imaju veliki uticaj na životnu sredinu?
- Kako da Vlada raspodjeli budžet tako da svi imaju jednake šanse za obrazovanje?

Etika prava i pravde

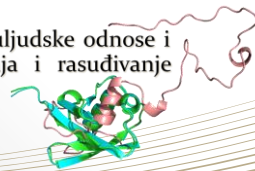

- Prema ovoj teoriji pravedna je ona odluka/situacija u kojoj svako dobija ono što je zaslužio
- Obuhvata dva dijela:
 - 1) Pravičnu proceduru – svi imaju jednake šanse da dobiju fer nagradu za uloženi napor
 - 2) Pravičan ishod – ishod je raspodijeljen pravedno, u skladu sa doprinosom svakog pojedinca
- Često nije moguće zadovoljiti oba dijela istovremeno – npr. besplatni udžbenici za romsku djecu?

Ograničenja tradicionalnih normativnih teorija

- Suviše su apstraktne
- Fokusrane na jedan aspekt moralnosti – zašto birati između korisnosti, obaveza ili pravde, kada je sve važno?
- Naglašavaju objektivnost, ne uzimajući u obzir specifičnosti određenih okolnosti
- Nelične su – ne uzimaju u obzir međuljudske odnose i način na koji oni utiču na osjećanja i rasuđivanje pojedinaca

Savremene teorije - Etika vrlina

- Etika vrlina naglašava da je moralna ona aktivnost preduzeta od strane „dobrog“ čovjeka
- Osnovno pitanje – šta bi dobar čovjek uradio na mom mjestu/u datoj situaciji?
- Dobar čovjek ima dobre **intelektualne i moralne vrline**
- Zasnovana na ideji ostvarivanja „dobrog života“
- Nedostaci – ne daje jasne smjernice za rešavanje moralnih dilema; postavlja se pitanje koje sve osobine treba da ima dobar čovjek.

Savremene teorije - Etika vrlina

- Šta bi bila odgovarajuća odluka, prema pristalicama Etike vrlina, u slučaju predstavljenom na slajdu br. 16?

- ❑ Uzimajući u obzir potebu porodice za novcem, ali i djece za obrazovanjem, menadžer bi mogao da sklopi ugovor, ali uz nastojanje da na neki način djeci obezbijedi određeni vid obrazovanja;
- ❑ Druga pretpostavka je da je „dobar život“ u njihovoj kulturi shvaćen kao zajednički rad i suživot, te da vrijednosti poput obrazovanja, profesionalizma i sl. imaju manji značaj;
- ✓ Konačna odluka je na pojedincu i njegovom mišljenju o tome šta bi „dobar menadžer“ uradio u datoj situaciji.

- Nedostaci – ne daje jasne smjernice za rešavanje moralnih dilema; postavlja se pitanje koje sve osobine treba da ima dobar čovjek.

Savremene teorije - Feministička etika

- Počiva na pretpostavci da muškarci i žene imaju različite stavove u pogledu organizovanja društvenog života, što bitno utiče na načine rešavanja moralnih dilema – otuda naziv „feministička teorija“
- Svaka osoba je dio velike mreže interpersonalnih odnosa
- Otuda je potrebno da pojedinac vodi računa o harmoniji i kvalitetu odnosa sa drugima, a ne o apstraktnim moralnim pravilima.
- Moralni pristup koji naglašava značaj empatije, harmoničnih i zdravih društvenih odnosa, brige za druge i izbegavanja nanošenja zla drugima, umjesto poštovanja apstraktnih moralnih zahtjeva i načela

Savremene teorije – Etika diskursa

- Ne postoji univerzalan, racionalni sistem moralnih načela koji je moguće primijeniti u svakoj situaciji;
- Moralne dileme i konflikte je potrebno rešavati na dnevnoj bazi;
- Krajnji cilj etičkih dilema u biznisu je mirno rešavanje konflikata;
- Pregovori interesnih strana, bez skrivanja informacija, upotrebe prisile ili drugih oblika moći;
- Stvara nove norme ponašanja, ali ne univerzalne, već one prilagođene specifičnim situacijama.

Pregovori kao efikasan i miran način rešavanja konflikata u Ravensburgu

Postmodernističke teorije

- Umanjuju značaj objektivnih apstraktnih moralnih zakona, koji su univerzalni i postoje izvan pojedinaca; ohrabruju pojedince da preispituju postojeća moralna uvjerenja, osluškajući svoje emocije i unutrašnji instikt, te da donose ispravne odluke na osnovu sopstvenih moralnih uvjerenja i specifičnosti datih okolnosti.
- Rešavanje svakodnevnih moralnih sukoba i dilema, umjesto pronalaženja univerzalnih moralnih zakona.
- Etičko razmišljanje je pod uticajem emocija i iskustva pojedinca, zbog čega je njegov krajnji ishod nepredvidiv.

